

KELETI ÉVA KIÁLLÍTÁSA A MŰCSARNOKBAN

Hat évtizedet felölelő, 2020. február 2-ig nyitva tartó életműkiállításán a korai riportfotókon és az ismert színészportrékon kívül a fotográfus legújabb munkái is láthatók a Műcsarnokban. Keleti Évával Hajdú Éva beszélgetett

Dragomán György és
Szabó T. Anna íróháaspár
(Budaörs, 2019)

Zajos sikert aratott három évvel ezelőtt a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett kiállítása, amelynek képei két időszakot öleltek fel: egy részük az Új Tükörnél töltött évei alatt, 1976 és 1989 között készült, a másik fele pedig a 90-es évek elején, a Színházi Élet című lapnál született. Azok közt a színészportrék és táncképek közt, amelyeket ott a közönség láthatott, pályájának ikonikus, az ön nevével összeforrott művek szerepeltek. Mit hozott el a Műcsarnokba most, mi volt az alap gondolat a válogatásnál?

Sokat gondolkodtam ezen. Amikor Szarka Klára fotótörténésznek, utolsó kiállításaim kurátorá-

nak a közvetítésével a Műcsarnok felkért erre a tárlatra, úgy döntöttem, átgondolom az egész életművemet, s ha nem tudok újat, valami mást és az eddig a látogatóknak még be nem mutatott képeket kiállítani, akkor nem vállalom el, bármily vonzó is a lehetőség. Először a saját dobozaimat akartam átnézni, majd az MTI archívumát. Amikor 2015-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak adtam a képeimet, két doboz itt-hon maradt. Ezekben kezdtem el keresgélni, s magam is meglepődtem, mi mindent találtam bennük. Egymás után kerültek a kezembe olyan fotók, amelyekre nem is emlékeztem. S ha vala-

ki most csodálkozna, elmondanám, hogy 40-60 éve készült munkákról beszélek. Beültem az MTI archívumába is, s módszeresen átnéztem a régi felvételeimet. Nem titkolom, a múltba tett utazás során különös érzelmi hullámokat éltem át, s egyre erősödött az elhatározás bennem, hogy újra fényképezek. Úgy döntöttem, megpróbálom, megméretem magam, hogy tudok-e még – no nem fotografálni, mert azt az ember nem felejtí el, hanem – lelkesedni, hogy van-e bennem alkotói kedv. S akkor megbeszéltem Törőcsik Marival és Orosz Adéllal, hogy lefényképezem őket. Az előbbi 18 éves kora óta ismerem, és azóta jó a kapcsolatunk, az utóbbival pedig igen jó barátok vagyunk. A képek nem lettek rosszak, a kiállításon láthatók.

A főpróba tehát sikerült, jöhetett – hogy a színházi hasonlatnál maradjunk – az előadás. Összeállítottam egy csaknem 60 fős névsort, s tudattam a Műcsarnokkal és Szarka Klárával, hogy ha minden úgy sikerül, ahogyan terve-

A háromgyermekes Somogy megyei Csordás családban négyes ikrek születtek. A hároméves korukig gyermekotthonban nevelkedett kicsik végre hazamehetnek (Buda-pest, 1955).

Ma már csak hárman élnek az ikrek közül: Csordás László, János és György (Kaposvár, 2019)

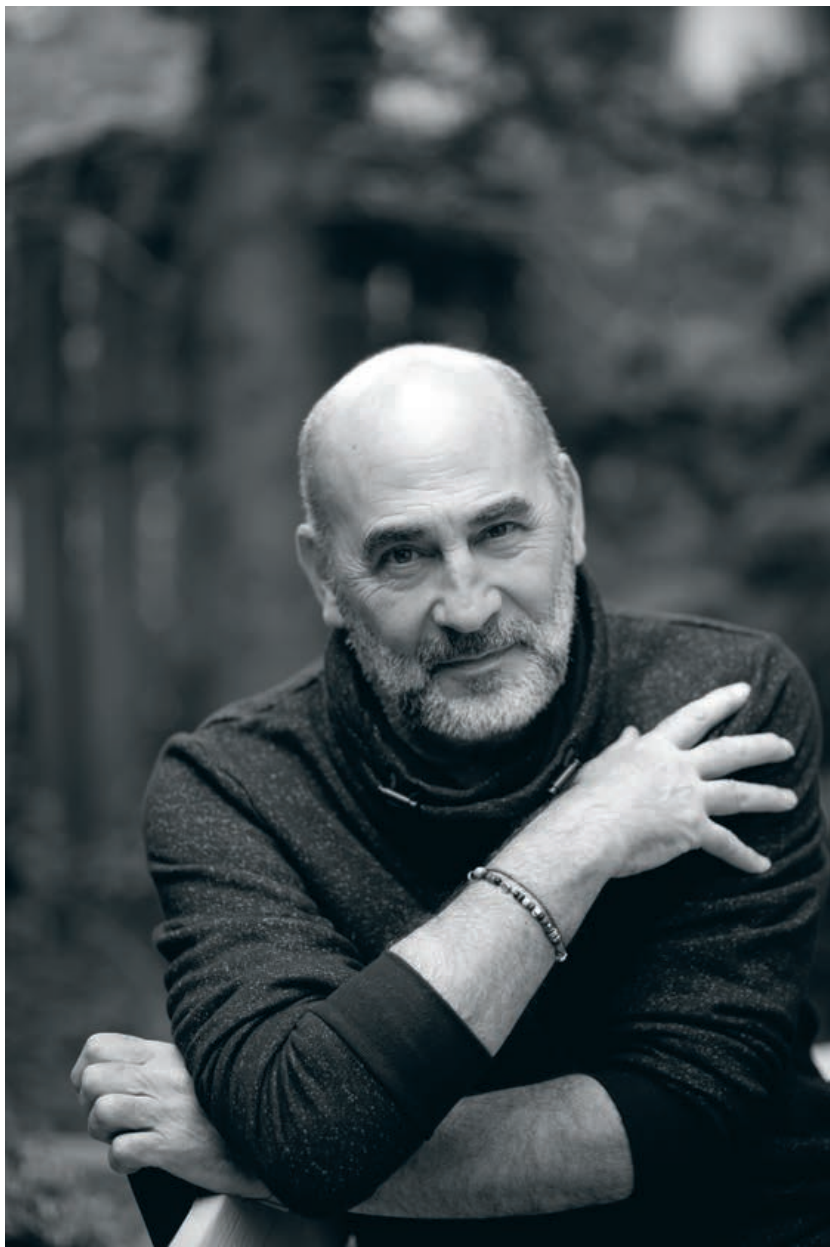

zem, megcsinálhatjuk a kiállítást. Klára mint leendő kurátor végigolvasva a neveket és látva, hogy évtizedekkel korábbi portréalanyaim is szerepelnek a listán, ijedten kérdezte, ugye nem akarok egy „ilyen volt – ilyen lett” tárlatot. De megnyugtattam, hogy nem akarom egymás mellé tenni a régi és az új képeket, azokat az egyéniségeket szeretném megkeresni, akik ma izgatnak, akikre kíváncsi vagyok.

Mindenki elfogadta a felkérést?

Két képet nem sikerült elkészítenem. Fischer Ivánt és Fischer Ádámot szerettem volna édesapjuk sírjánál lefotózni, mert elevenen élő, ked-

ves emlékem a pályám elejéről, ahogyan Sándor bácsi az Operaházban büszkeségtől fénylő szemmel emlegette nekem tehetséges fiait, akikkel, kis térdharisnyás fiúkkal, időnként találkoztam is. Ez nem jött össze, és nem tudtam időpontot egyeztetni Szilágyi Áron olimpiai bajnok kardvívó menedzsereivel sem. Áront azért akartam lefotózni, mert az én szeretett nagybátyám, Kabos Endre szintén háromszoros olimpiai aranyérmes vívó volt. Itt lakott velünk, 13 éves voltam, amikor 1944-ben, a felrobbantott Margit hídon életét vesztette. Végül is 57 ember szerepel ebben az új, 2019-ben készült fotósorozatban. Vannak házaspárok köztük,

Kulka János színész
(Budapest, 2019)

mint Szabó T. Anna és Dragomán György; anya és lánya, mint Pongor Ildikó és László Lili; van jó barát, mint Kulka János; tanítvány, mint Bácsi Róbert László; barátnővé érett régi riportalanysok, mint Béres Ilona, Halász Judit és Tordai Teri, akiket egy iskolában ültettem be egy esős vasárnapon a padba. Elutaztam Linzbe Schiff Andrásához, aki kék ingben és kék zakóban fogadott – itt van Schiff kékben, mondta –, sokat jelentett a fotózás neki is, nekem is. Minden kép születésének van valamilyen személyes oka.

Ezek a képek a kiállításon külön csoportot alkotnak, s van, akiről több fotó is falra került.

Bár nem akartam beavatkozni a kiállítás rendezői koncepciójába, hiszen azért van a kurátor, hogy ő válassza ki az elgondolásába legjobban beleillő képeket, azt azért erősen támogattam, hogy némely szereplőről több kép is látható legyen. A munka során feltámadt bennem a riporter is, többet szerettem volna megmutatni egy-

egy képnél, hangulatot is akartam kelteni a kompozíciókkal. Ezért ültettem Závada Pál író biciklire, a fotós Urbán Tamást és fiát, a szintén ragyogó fotográfust ezért küldtem a tenispályára.

Keleti Évát, a riportert kevésbé ismerik az emberek. Alig néhány hónapja jelent csak meg egy kis kötet a főváros gondozásában – Csak képek sorozattal –, amely szintén ennek az MTI archívumában való kutakodásnak az eredményeit mutatja, s a 60-as évek Budapestjét idézi fel.

Pedig higgye el, én igazi riporter voltam. Szívesen mentem, és éreztem is az események ritmusát. A 60-as évek elejéig a szó nemes értelmében voltam riporter, aki két hivatalos munka közben az utcán, a strandon, a művelődési házban is meglátta a témát, észrevette a jellemzőt. De az MTI szigorú munkarendje, a rám osztott kulturális, majd mind gyakoribb színházi fotózás mind kevesebb időt és teret hagyott a riportra. Éppen ezért örülök nagyon annak, hogy a kiállításon és a kiállításhoz kapcsolódó könyvben is szép számmal megjelennek a riportképeim.

Több mint húsz évig nem fényképezett. Miért tette le a gépet, s a kérdés most ugyanaz, miért vette fel éppen most?

Engem nagyon megrázott Domján Edit halála. Emlékszem, hogy itt, a lakásunkban ültünk Huszti Péterrel és Márkus Lászlóval, amikor a rádió bemondta, hogy Edit meghalt. Tudtuk, hogy nem akart megöregedni, de hogy ez az élettel teli, gyönyörű és tehetséges színésznő 40 évesen így kilépjen az életből, felfoghatatlan volt számomra. Bár egy perccig sem értettem vele egyet, mégis valahogy évtizedek után is ott motoszkált bennem, hogy valahogy méltósággal, a pálya teljében kell abbahagyni az alkotómunkát. Eldöntöttem végül, hogy 60 évesen leteszem a fényképezőgépet, s innen már nem volt visszaút. Makacs ember vagyok, néha tán csökönyös is, s bár rettenetesen hiányzott, azt mondtam magamban, „ha már elhatároztad és hangosan ki is jelentetted, akkor ne csinálj magadból bohócot”. Még családi eseményeken sem vettem gépet a kezembe. Ami az évek alatt annál is könnyebben sikerült, mert a felszerelésemet, a régi gépeimet lassan széthordta a család. (Pillanatnyilag négy unokám és hét dédunokám van.) 88 évesen azonban, túl bizonyos családi tragédiákon és kisebb-nagyobb, korral járó betegségen úgy gondoltam, hogy szívesen megpróbálnám újra, és csakis magam vagyok akadálya ennek. Szóval belevágtam.

Két éve egy fotóművészeti alkotótelepen, ahol szívesen látott vendégként volt jelen, már látuk, hogy nagyon is érdeklődik az új fényképezőgépek iránt, próbálgatja a digitális technikát, pedig ennek korábban nem volt nagy barátja.

Sőt, a végletekig elleneztem, de be kellett látnom, hogy nincsen értelme a fejlődés útjába állni, mert az úgyis átgázol rajtam. Vettem tehát egy új fényképezőgépet. A digitálisnak sok előnye van, amikor elkezdtem dolgozni vele, rájöttem, hogy az elutasításában nem volt igazam, meg kell keresni benne azt, ami nekem hasznos. Ebben a tanulási folyamatban nagy segítségemre volt Fábián Éva fotográfus, aki vállalta az asszisztenciát mellettem. Bár digitális géppel sokkal könnyebb fotografálni, ugyanakkor a gondolkodást és a technikai felkészültséget kicsit háttérbe tolja azzal, hogy a gép elvégez egy csomó dolgot – alkalmazkodik a fényviszonyokhoz, élességet állít, nem kell spórolni a nyersanyaggal –, s ezzel lazítja a figyelmet. Vissza is kellett fogynom magam munka közben, s az alanyok többször meg is kérdezték, hogy „Ennyi volt? Nem lösz többet?”. Nem, nem volt rá szükség, mert az agyamban, az ujjamban az analóg technika van, s hiába tudom, hogy Photoshoppal könnyedén elvégezhető az utólagos korrekció, nem akartam élni vele, nem akartam, hogy elkapjon a hév. Tetszik a digitális világ könnyedsége, de egészen más így dolgozni, mint amikor egy negatív filmről előjön a kép, amikor a nagyítás során saját kezemmel formálok az árnyalatokat. A fotográfia iránt érzett szerelem, az alkotás utolérhetetlen érzése nekem ebből a világból hiányzik.

*Hernádi Judit színész
(Budapest, 2019)*

*Lang Györgyi és
Falusi Mariann
(Budapest, 2019)*

Kókai Tünde színész
(Budapest, 2019)

Talán még a Photoshopba is belekóstolt.

Igen, de szívesen veszek igénybe segítséget ahhoz, hogy olyan legyen a kép, amelyet én szeretnék. A könyv készítésénél is volt ilyen helyzet, amikor a nyomdász szerint „szép, egyenletes” lett a nyomtatás, de nekem nem kell egyenletes. Legyen olyan, amelyet én akarok! A stílusnak át kell jönnie.

Sok az a kihagyott 26 év. Ezzel eltolta magától annak a lehetőségét, hogy újra riporter legyen, hiszen táskát cipelni, eseményekre sietni, gondolom, már nem vágyik. Kihagyná ezt a két és fél évtizedet akkor is, ha újrakezdhetné?

Azt hiszem, igen. Hiszen a fotográfiát nem zártam ki az életemből. Egy képügyvédséget vezettem ezek alatt az évek alatt, naprakészen tudtam, hogy mi van a világban, de soha nem éreztem azt egy kép láttán, hogy én jobban megcsináltam volna. Egyedül színházban kaptam magam rajta időnként, hogy előadás közben bevilant, na most nyomnám meg a gombot, ennél a jelenetnél, ennél a gesztusnál exponálnék. Ha végignézek a pályámon, talán egy dolgot csinálnék másként: hamarabb mennék el az MTI-ből. Bár nagyon jó volt bent a légkör, a kollégákat szerettem, volt bennem egy sóvárgás a szerkesztő-

Úszóleckék (Budapest, 1958)

ségi munka után. De a hatvanas-hetvenes években más világ volt, az MTI-t nem lehetett csak úgy elhagyni, meg sem próbáltam. Az Új Tükörhöz alapítóként hívtak, s mindjárt képszerkesztői beosztást kaptam. Ezt már nem hagytam ki, bár az első három év nagyon keservesen telt. Az újságcsinálás jó volt, csak a körülmények voltak nehezek. Akadálypályának tűnt az egész eleinte, ahol valaki mindig elmozdította kissé a léceket, ahogy Aczél György, az MSZMP kulturális atyáitene és Fekete Sándor főszerkesztő körül változott a légkör, ahogy a Tükör régi és az Új Tükör új gárdája közt is nagy volt a feszültség.

Mégis ezek voltak azok az évek, amikor egyre aktívabb lett a magyar fotográfiai közéletben is, egyre több dolgot szervezett, máig ön az egyik, ha nem a legtekintélyesebb reprezentánsa és szószólója a magyar fotó legnagyobb hagyományokkal rendelkező ágának, a sajtófotónak.

Az Új Tükörnél ki kellett találnom, hogy mit kell másként csinálnom ahhoz, hogy friss, képileg újszerű legyen a lap. Ezért meghirdettem a nyitott kapuk elvét, azaz akárki, profi és amatőr is hozhatott nekem képet közlésre. Minden szerdán délután fogadónap volt, s ha jó volt a fotó, megvettem, megjelent, kifizettem. Hamar híre ment, nagyon sokan hoztak képet, s azt hiszem, szerénytelenség nélkül mondhatom, sok fotós-karriert segítettem kiteljesedni. Ugyanakkor minden fotóriportert, akivel így, a munka során kapcsolatba kerültem, arra biztattam, hogy áll-

jon ki magáért, a szakmáért, mert egyre jobban tisztában lettem a sajtóképek, a fotósok helyzetével, átláttam, hogy a magyar fotográfusokról nem úgy beszélnek, mint Robert Capa kortársairól. S ennek nem a képek minősége, hanem a fotósoknak a sajtóban, a szerkesztőségek hierarchiájában elfoglalt helye volt az oka. Azt akartam, hogy a fotográfiát ismerjék el. Erre egyébként nagy szükség lenne ma is. Mert a körülbelül az ezredfordulóra kivívott rang megkopott mára, műfajok tűnnek el, s a fotóriporterek rabszolgái lesznek a felgyorsult, a képeket azonnal követelő digitális, online világnak. Nagy szükség lenne arra most megint, hogy a fotóstársadalom összzejöjjön, összetartsa, ám azt kell mondanom, ha a magyar politikában egy nagy árok van, akkor a magyar fotográfiában legalább tíz. És mindegyiket több oldalról mélyítik. Egyszer már elértük, hogy becsülete legyen itthon is a magyar fotónak, s most mint-ha néhány éve megint azon dolgozna a szakma, hogy újra eljelentéktelenítse magát. Egyetlen fotós nem kapott az utóbbi két-három évben Prima Primissimát, sem Magyarország Érdemes Művésze, sem Kiváló Művésze díjat, sem Kossuth-díjat. Súlytalan emberek ülnek a szakmai vezetői székekben. Én a riportereket is hibáztatom, mert hagyják magukat elnyomni, semmibe venni.

Melyik képére a legbüszkébb?

A négyes ikrekre. 1955-ben fényképeztem őket először, amikor Lacit, Gyurit, Jancsit és Pistit hazavitték szülei Kaposvárra. Most elmentem és megkerestem őket, sajnos már csak hárman élnek közülük. Büszke vagyok rá, hogy volt energiám felkutatni, Kaposvárra utazni és lefotózni őket. És van még egy, egy Orson Welles-fotó. Egyszer voltam a Citadellán valami munkán, azt hiszem, egy pincért kellett fényképeznem, s a vendéglőben ült magányosan egy nagydarab ember az egyik gyertyafényes asztalnál. Kérdésemre, hogy ki ő, megtudtam, hogy a világhírű színész-rendező már három napja itt búslakodik. Egy Rolleiflex volt nálam, egy 2,8-as Rollie, egynolcaddal csináltam róla egy képet, ahogy csak a gyertya világít körülötte, gyönyörű lett.

Került kellemetlen helyzetbe fotó miatt?

Kellemetlen helyzetbe nem a saját képemért kerültem, hanem Török László Család című felvétele miatt. A World Press Photo pályázatára 1973-ban az MTI-kollekció részeként ment ki a kép. Én a zsűri tagja voltam, s amikor Török képe bekerült már az utolsó fordulóba is, elmondtam, hogy Kelet-Európában mit jelent egy ilyen felvétel. Egy zsűrizési folyamat során mindig van olyan lélektani pillanat, amikor sokat számít az, hogy mond-e valaki valami érdekeset az aktuálisan az asztalon lévő képről. Baltermants, az orosz fotográfus állt mellém, mondta, hogy

náluk ezért a képért még börtön is járna. Addig-addig beszélgettünk, míg a kép megkapta az Aranyszemet. És akkor én nagy lelkesen hazatelefonáltam, hogy megvan a nagydíj, ám az MTI fotóigazgatója, Szebellédy Géza azt mondta, „ha hazajössz, majd számolunk veled, ez még az állásodba is kerülhet”. Igazoló jelentést kellett írnom, Török Lászlót azonban hamarosan el is bocsájtották, mondván, hogy képével ideológiailag nem tudnak egyetérteni, a szocialista család felbomlását és ehhez hasonló üzeneteket véltek a képben felfedezni.

A másik kellemetlen esetem is a World Press Photohoz fűződik. Harminchárom éve merült fel először, hogy Kelet-Európába is jó lenne elvinni a kiállítás, s ebben első lehetne Budapest. A Nemzeti Galéria befogadta a tárlatot, de a World Press Photo szervezete ragaszkodott hozzá, hogy minden képet be kell mutatni, a helyszínen nem lehet válogatni a felvételek közt. Abban az évben volt egy Szolzsenyicin-kép, gondoltam, majd megoldjuk valahogy, ez ne legyen akadálya a tárlatnak. A Szolzsenyicin-képet a női WC mellé tettük, mikor a hollandok jöttek ellenőrizni, ott volt, mikor Aczél elvtárs jött, diszkrétan elvonultam vele a mosdóba, majd később visszaakasztottam a helyére. Néhányszor még le kellett kapkodni, de hát ilyen időköt élünk.

A kiállítás megnyitásával egy időben megjelent egy fotóalbum is, amely az eddigi, önről készült könyvek közül a leggazdagabb, egész életművét felöleli, az 50-es évektől máig: riportok, életképek, táncfotók, színházi portrék. A sokszor komor, de legalábbis ünnepélyes, vagy mondhatnám, komolykodó magyar fotókönyvek közül valósággal kikiabálnak a címlap vidám színei, az ön mosolygós portréja. Szokatlan.

Most mondja meg, mikor legyek bátor, ha nem 88 éves koromban? Pályafutásom során valóban több fotóalbum született a képeimből, sőt van, amelynek szerkesztésében – ilyen például a Póta Irénről készült album – magam is aktívan részt vettem. De a lelkem mélyén egyik kötettel sem tudtam teljesen azonosulni. Elég komikus hangzik, de nem vagyok elég harcos a saját ügyeimben. Behúzom a fülem-farkam, s ráhagyom a szerkesztőkre, majd, amikor kézbe veszem a végeredményt, nem vagyok elégedett vele. Most másként lett. Úgy érzem, ez a kötet én vagyok. A tartalma nem teljesen egyezik meg a kiállításával, ott 180 fotó van, míg a kötetben 300. Ahogyan korábban mondtam, voltak képek, amelyekről el is feledkeztem, felfedezés lett nekem is. Örölnék, ha az olvasók is így éreznék, ha velem jönne gondolatban, és felfedeznék – ki koránál fogva átelné, ki megismerné – azt a 60 évet, amit végigfotografáltam. Azt hiszem, nemcsak fotóművészeti, hanem kultúrtörténeti értéke is van ennek az egész visszatekintésnek. És persze Keleti-történeti. ■

